

Naar een nieuwe Broedvogelatlas?

Het aanzien van het Nederlandse landschap is in de afgelopen eeuw ingrijpend veranderd. Wie de historische topografische kaarten vergelijkt met de huidige kan zich daarvan een beeld vormen.

Deze veranderingen hebben de vogelstand uiteraard niet onberoerd gelaten. Wie anno 1992 bladert in boeken als Het Vogeljaar van Thijssen valt van de ene verbazing in de andere. Verschillende vogelsoorten die in het begin van de eeuw een gewone verschijning waren in de uitgestrekte moeras- en veengebieden, heide-terreinen of in het kleinschalige semi-natuurlijke agrarische land zijn intussen notoire zeldzaamheden geworden of zijn zelfs al verdwenen.

Daar staan nieuwe soorten tegenover die ons land gekoloniseerd hebben, soorten die zich thuis voelen in ons huidige landschap.

Sommige van die veranderingen zijn heel snel gegaan. Bekende voorbeelden zijn de pijlsnelle kolonisatie door de Turkse Tortel en de spectaculaire afname van het Korhoen.

Maar het merendeel van de verschuivingen in de avifauna voltrekt zich geleidelijker, althans gemeten naar de lengte van een mensenleven. Denk maar aan de ommekeer in de weidevogelbevolking, waarbij soorten als Kemphaan, Watersnip en Zomertaling het veld hebben geruimd, terwijl Scholekster en Kuifeend veelal zijn toegenomen.

Atlasprojecten zijn uitstekend geschikt om de verspreiding van de vogelsoorten gedetailleerd in kaart te brengen. In de periode 1973-77 werd in ons land de toenmalige broedvogelverspreiding vastgelegd met het Atlasproject voor Broedvogels dat, dankzij de inventarisatie-inspanning van enkele duizenden vogelaars, een groot succes werd.

Het resultaat, de Atlas van de Nederlandse Broedvogels, is de eerste gedetailleerde momentopname van de landelijke verspreiding van alle vogelsoorten.

Terugdenkend aan de tijd van Thijssen is het verleidelijk om te fantaseren over een broedvogelatlas uit het begin van de eeuw.

Stel je eens voor wat een fascinerend vergelijkingsmateriaal we zouden hebben als Thijssen een paar duizend vogelaars tot zijn beschikking had gehad om de verspreiding destijds in kaart te brengen....

Maar laten we proberen met beide benen op de grond te blijven en terugkeren naar 1992.

Het is bijna twintig jaar geleden dat het eerste atlasproject van start ging. Zo'n tijdspanne is voor verschillende broedvogels voldoende lang om een herhaling van het project zinvol te maken. Verschillende soorten hebben in de tussentijd belangrijke veranderingen in de verspreiding ondergaan. Zo zijn Roodborsttapuit en Paapje inmiddels op veel plaatsen uit het cultuurland verdwenen terwijl ze in sommige natuurgebieden juist zijn toegenomen. Kuifleeuwerik, Grauwe Klauwier en Grauwe Gors hebben eveneens oude broedplaatsen opgegeven terwijl Kramsvogel, Zwarte Roodstaart en Kruisbek verder zijn opgerukt.

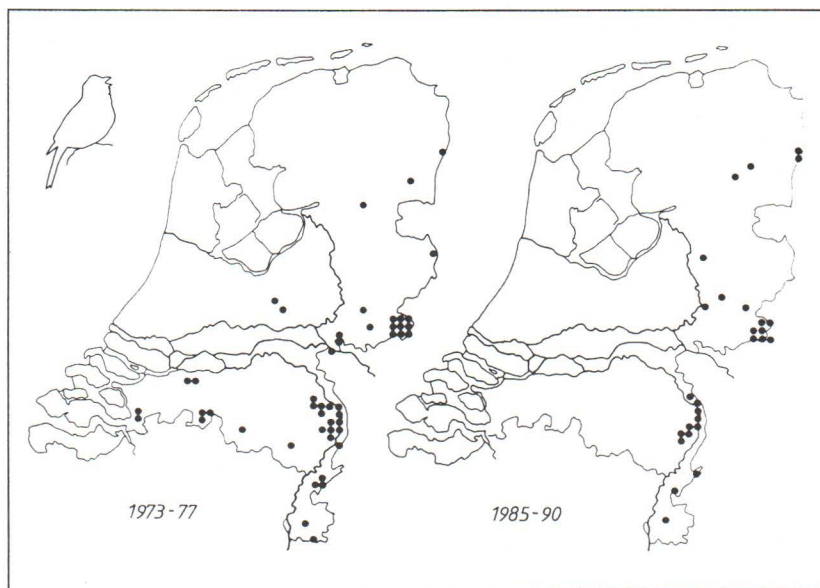
In Groot-Brittannië en Ierland hebben ze ervoor gekozen om na twintig jaar inderdaad een herhaling van hun broedvogelproject uit te voeren. Bij dit herhalingsproject is het onderzoek wel geïntensiveerd door telwerk naar de talrijkheid van vogelsoorten toe te voegen. De nieuwe Britse broedvogelatlas verschijnt vermoedelijk in 1992.

De situatie in Nederland is echter niet geheel vergelijkbaar met die aan de overzijde van de Noordzee. Bij ons wordt namelijk een Bijzondere Soorten Project (BSP) voor broedvogels uitgevoerd. Daarmee wordt jaarlijks informatie verzameld over verspreiding en aantallen van zeldzame en schaarse broedvogels. Van veel soor-

ten zijn we dus tamelijk nauwkeurig op de hoogte van hun voorkomen. Voor soorten als Geoorde Fuut, Blauwe Kiekendief, Korhoen en Ortolaan (figuur 1) heeft het dus niet zo veel zin om opnieuw een atlasproject te starten. Voor de categorie van zeer talrijke soorten met een ruime verspreiding (bijv. Wilde Eend, Houtduif, Merel, Winterkoning, Fitis, Koolmees, Huismus en Vink) is een herhaling van een atlasproject ook niet direct een prioriteit. Het aantalsverloop van deze soorten wordt gevolgd met het Broedvogel Monitoring Project (BMP) en hun verspreiding heeft in de afgelopen twintig jaar geen ingrijpende wijzigingen ondergaan. Voor de grote groep van schaarse broedvogels (bijv. Zomertaling, Buizerd, Patrijs, Tureluur, Groene Specht, Roodborsttapuit, Appelvink) zou een nieuw atlasproject echter wel zeer waardevolle informatie op tafel brengen.

Beide broedvogel monitoring projecten leveren zulke interessante informatie op dat ze onverminderd voortgezet moeten worden. SOVON wil ze niet tijdelijk onderbreken voor een atlasproject.

Een herhaling van een atlasproject zou dus naast de monitoringprojecten uitgevoerd moeten worden, in een vorm die niet concurreert. Dat zou betekenen dat het veldwerk voor het atlasproject voornamelijk gedragen zou moeten worden door vogelaars die niet aan de broedvogelmonitoringprojecten deelnemen.

Figuur 1. De veranderingen in de verspreiding van de Ortolaan zijn via het BSP goed bekend (uit Limosa 64: 69-71).

Alvorens het SOVON-bestuur een besluit zal kunnen nemen over een eventuele herhaling van het atlasproject voor broedvogels, zullen eerst een aantal vragen beantwoord moeten worden die samenhangen met de urgentie en de haalbaarheid van zo'n herhaling.

Aan de hand van de resultaten van BSP, BMP en anderssoortige broedvogelinventarisaties zal dit jaar een indruk worden gevormd van de kennis die op dit moment voorhanden is over verspreiding en talrijkheid van de Nederlandse broedvogels. Per soort ontstaat zo een beeld van de huidige kennis en per regio ontstaat een beeld van de dekkingsgraad. Na dit vooronderzoek kennen we de lacunes in onze kennis en kunnen we de noodzaak van een hernieuwd atlasproject inschatten.

Wat betreft de haalbaarheid van een nieuw grootschalig onderzoek is al enig voorwerk gedaan. SOVON heeft namelijk afgelopen najaar een enquête naar deze materie (en andere zaken) uitgevoerd onder de vogelwerkgroepen.

Van de 241 werkgroepen reageerden er ruim vijftig, bijna een kwart dus. Als de respons gezien mag worden als een maat voor de animo, geeft dat natuurlijk wel te denken over de haalbaarheid. Daar staat tegenover dat ruim 85% van de geretourneerde formulieren betrekking had op een positieve reactie (figuur 2). Dat duidt dus op een goede kans van slagen.

Maar de commentaren op de enquêteformulieren nuanceerden de bereidwilligheid wel enigszins. Veel vogelwerkgroepen gaven te kennen overvol te zitten in allerlei onderzoeksprojecten; soms SOVON-projecten maar ook veel eigen onderzoeken. Gevreesd werd voor overmatige belasting van de actieve leden van de werkgroep. Men onderstreepte het educatieve gehalte van een atlasproject, waardoor een nieuwe generatie vogelaars zou kunnen groeien, maar voorzag ook problemen: het activeren van nieuwe vogelaars zou veel begeleiding vergen.

Daarbij speelt een belangrijk probleem. De meest actieve leden binnen de vogelwerkgroepen zijn vaak al betrokken bij de monitoringprojecten. Voor een landdekkend atlasproject zou vermoedelijk toch een zwaar beroep moeten worden gedaan op deze kern van actieve vogelaars, waardoor concurrentie met de monitoringprojecten onvermijdelijk lijkt.

Nu zullen sommige lezers zich

misschien afvragen of de verschillen tussen wat vogelaars aankunnen wel zo groot zijn. De ervaring van het eerste atlasproject leert dat dat inderdaad zo is. Zeer geroutineerde vogelaars draaiden er destijds hun hand niet voor om meer dan tien atlasblokken voor hun rekening te nemen. Daarentegen waren er ook werkgroepen die met hun voltallige groepslechts één atlasblok deden. En bedenk wel: voor een landdekkend atlasproject moeten wel bijna 1700 atlasblokken onderzocht worden!

Vanuit de vogelwerkgroepen werd overigens af en toe benadrukt dat de beschikbaarheid van een relatief simpel project, zoals een atlasproject, gewaardeerd zou worden. Voor beginnende vogelaars en voor hen die het monitoringwerk te hoog gegrepen vinden, zou dat een waardevol alternatief zijn.

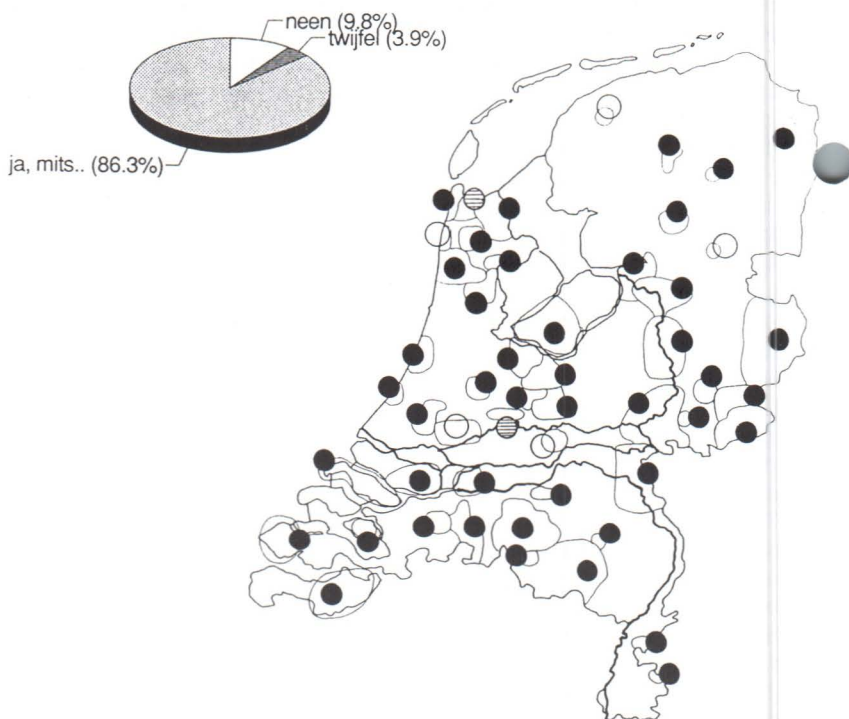
De conclusie die we uit de enquête kunnen trekken is dat we beslist niet overhaast te werk moeten gaan. Figuur 2 laat zien dat we uit de dunbevolkte regio's vrijwel geen reacties hebben ontvangen. Dit zijn traditioneel de moeilijkst te dekken gebieden. Tijdens het eerste atlasproject werden grote delen van deze gebieden geïnventariseerd door speciale

expedities te organiseren. Actieve vogelaars die hun eigen regio "af" hadden, trokken er speciaal op uit om elders aanvullend veldwerk te doen. Tegenwoordig leveren deze actieve vogelaars een onmisbare bijdrage aan de monitoringprojecten. Het mag natuurlijk niet gebeuren dat we de actievelingen zouden moeten vragen hun monitoringwerk tijdelijk stop te zetten om de verspreidingskaarten van Huismus, Vink en Merel te helpen completeren.

We zijn derhalve tot de slotsom gekomen dat een atlasproject dat op dezelfde wijze uitgevoerd zou worden als in 1973-77 beslist zou concurreren met de monitoringprojecten. Dat willen we kost wat kost vermijden.

In 1992 wordt een vooronderzoek verricht op het SOVON-bureau, waarbij soort voor soort gekeken zal worden hoe het met onze huidige kennis gesteld is en hoe volledig de dekkingsgraad in de verschillende regio's is. De uitkomst daarvan gecombineerd met de uitkomst van de enquête zal duidelijkheid moeten geven over de te volgen strategie.

Voorlopig willen we alle vogelwerkgroepen hartelijk bedanken voor hun reactie. We houden u op de hoogte van de verdere ontwikkelingen.

Figuur 2. Resultaten enquête onder Vogelwerkgroepen over herhaling Broedvogelatlas.